

XXXI

Uppt. av Per Johansson
 elev vid Herlans skola 1919
 efter Talfred Lögren

Anmärkingar:

i Karuniset Burträsk
Dröbylund Västerbottens län.

Något om huru julen firades år 1852
hos bonden Anders Tomasson i Karuniset by
i Burträsk socken.

Da det nu är fråga om att skildra våra förfä-
 ders seder och bruk vid julfirandet, så vill jag
 redan i förväg förutskicka, att något av intresse
 näppeligen torde framkomma av dessa rader, dels
 därför att Västerbotten befolkats i en jämförelsevis
 tid, och att det hos ^(de spridda) inbyggarna där ej ej kunnat
 utbreda sig några utpräglade seder och bruk, dels
 och därför att jag ej kunnat påträffa någon gam-
 mal person, som kunnat ge ^{fullt} tillförlitliga uppgif-
 ter om huru julen firades vid tiden omkring
 1850 - 1860 talet.

(11.5)

Emellertid skall jag nu försöka beskriva huru julhelgen firades hos bonden Anders Tomasson i Hvarnisset år 1852 och även skildra något om förberedelserna för nämnda högtids firande.

Kret hade varit stl allt i allö gott sådant, och nu skulle man, liksom för att visa sin tillfredsställelse med det år, som nalkades sitt slut, fira julhelgen på stl sätt, som skulle överträffa de förut gångna årens i fråga om riklighet av mat och dryck. ^{inuten} Helst bösten hade det därför arbetats för höjtryck, för att redan i god tid före jul hava färdiga de arbeten, som i regeln skulle vara avslutade innan dess, såsom tröskning, hemporeling och upphuggning av ved m. m. Nu varnade sig den första december, och förberedelserna för julen kunde börja när som helst. Kvinnorna började redan då vidtaga

Sådana åtgärder, som att se till, att det kom, som skulle användas för julöllets bryggande, kom i måltiing, noga se efter om gårdens humleföråd var tillräckligt samt laga så att ölkunnan förreddes med nya, starka band, ty den här gången skulle ett öl bryggas, som nog kom att sätta humbanden på prov. Arbetet med julöllets framställande skulle vara avslutat redan före "Kunadagen".

Under samma tid, som kvinnorna sysslade med ölbryggningen, på företoga männen en sk. smuggbränning. Efter fört ombetalade arbeten följde slaktningen, ett arbete, som gick med liv och lust, ty under arbetets gång approvades de fört framställda varorna, ölet och brännvinet. Vid slaktningen fick fört och främst en gris släppa livet till, vidare ett av de fetaste fåren, man skulle nämligen utav detta ^{slaktades} fettet för gästropningen, och till sist även något

av de mindre djuren, såsom en kato e. d.
När slaktningen var undantökad, vidtog arbetet med ljusstoppningen, varvid flera olika ljus typer framställdes, såsom tre- och fyrrämade ljus, vilka ljus särskilt voro avsedda för hemmet, men dessutom tillverkades några ljus av ungefär nutidens storlek och modell, vilka ljus skulle medföras till kyrkan och där placeras på bänken framför ågaren.
Eftersom ljusstillverkningen var avslutad vidtog julbaket. De olika brödtyper, som därvid ^{kakades} framställdes, voro ej många, ej heller var degens sammansättning mycket invecklad.
Vetenmjöl var under denna tid ej känt, utan sammatet råg- och kornmjöl sammanblandades och användes uti de olika degarna. Bröd-sorterna voro huvudsakligen av två slag, dels en sorts limpor med en storlek av ungefär 15 cm. i diameter, dels ett slags bröd, som voro något mindre, och vilka kallades "kambröd."

Tid de förut omtalade brödens ^{lätning} tillverkning användes ett redskap, liknande en kam, och med detta redskap åstadkom man olika figurer på brödets översida. Nu efter alla dessa arbeten närmande sig julen mer och mer, och rengöringen såväl utom som inom hus kunde nu som helst påbörjas. Skurningen började i ladugården, varefter de olika byggnaderna följde i tur och ordning. Efter skurningen ströddes snis på golvet i vardagsrummet. Även tillverkades takkrönor av råghalm, vilka uppsattes i taket, varefter de sitta sitta ända fram till präst. Nu återstod endast två dagar till jul, och under den första av dessa dagar företogs det sedvänliga julbadet, varefter man "kröp" i helgdagskläderna, ty från dagen före juldagen och tills efter nyåret fick sig någon förtaga sig något arbete. Under den förut omtalade baddagen uppsattes

julkärven, men någon jultyran eller något jultrod varken högs eller uppsättes, alltså sådant ej var vanligt under denna tid.

Samma dag skulle också i ladugården ovan-
för varje kreatur uppsätas ett blad ur
en gammal almanacka och ett blad
ur en psalmbok, detta för att bevara
kreaturen för allhandas sjukdomar un-
der det kommande året. Även nedlades
det i ladugårdströskeln en stälbit, vilken
tingest skyddade djuren mot beibrott,
troddes det. Antligen kom den efterläng-
jade "lilljuldau", varunder inget arbete
utfördes. På aftonen dukades jultbordet,
varvid endast två rätter serverades,
nämligen först ^{datidens} lutfisk (kokad gädda
eller aborre) och sedan gröt. Gröten
var kokad av korugryn; som framställdes
på så sätt, att kornet först kokades och
sedan lades i en bytta eller kårna och

bearbetades, till dess att skalen lossnade.
7 gröten lades alltid en bona för att på
så sätt upptäcka, vem som under det kom-
mande året skulle komma i åtnjutande
av lycka och framgång. Krotrinn är något
som helst slag förkom ej. Efter måltiden
sångs husets samtliga medlemmar till
sångs, för att de följande morgon skulle
kunna stå upp nog tidigt och begriva
sig till julottan, vilken påbörjades
redan klockan sex på julmorgonen.

Till kyrkan begävo sig alla, som på något
sätt funno plats i kyrkslåden. Före av-
resan skulle var och en ha sig en "värma-
re" inom västen, och sedan under resan
till kyrkan smakade man då och då på
den värme- och glädjebringande drycken.
Också anordnades suparna nyttiga, för att
man skulle kunna avjunga julpsalmen
med önsvärd konstyrka, när man kom

till kyrkan. Hållens svans var vid detta
 påval som vid andra högtidliga tillfällen
 uppoiken och omkullsen med aulingen rött
 eller grönt band. Under hemfärden från kyr-
 kan var det alltid vanligt att höra i kapp
 med varandra, och den bonden i byn, som
 då segrat med seger, bjöd vanligen de
 andra medfärdarna hem, varvid efter hem-
 komsten fläsk och korv samt suparnas
 målfald serverades. Juldagen ^{heltidagades} följde vidare,
 sedan suparnas verkningar gjort sig märk-
 bara, under iöfrigt berättande om de föregä-
 ende årens kappkörningar, förra tidens
 vitskepelse o. s. v. Till bräusle under
 påval jul- som nyårshelgen användes
 ved av sådana furor, som en längre tid
 varit angripna av löshalsvampsen, (Peri-
 dermium) emedan denna ved brann med
 ett särdeles gust sken. På de under
 tiden för julstoket påval som under

helgdagarna studerades "bondepraktikan" iorigt, ty med ledning av denna trodde man sig kunna bestamma, huru väderleken skulle bli under det kommande året.

Av de övernaturliga väsen, som under denna högtid drev sitt spel, ansågs "Tonten" hava påderes stor betydelse. Till honom utskattes alltid ett fat gröt på julaften. Detta fat placerades på lojen, där Tonten ansågs hava sitt uppehåll. Även Bärari utövade under denna tid en betydande verksamhet. Denne behövde emellertid ej någon särskild möfagnad, all-
dumtund han brukade, när den människa, i vilkens tjänst han stött, lämnade detta hus, laga hennes själ i beittning. Till uppgift hade Bärari att förskaffa sin ägare så mycket som möjligt av denna världens goda, vilket på den tiden betydde: spannmål, smör, mjölk, ull o. d.

Tunga spjärngossar gingo under
 denna ^{tid} omkring vid julen i häller klådde nå-
 gon ut sig "júlbock" "julkåring" eller dylikt.
Julkappar i någon som helst form förekommo
 ännu icke heller. De lekar, som mest före-
 kommo, voru dans- och litlekar, men även
 andra brukades, såsom att "lyfta färger" eller
 att gå till vedboden, och där i mörkret laga
 det förlä vedtra, man påtråffade, och sedan,
 när man kom in i huset, med ledning af
 detta vedtråds form draga slutsatser om sin
 blivande makets utseende.] Som brukade man
 på julkvällen kasta en sko över vänstra al-
 stu, och om shons spets därvid riktades
 från dörren, skulle en friare komma till
 gården under helgen, men om shons spets
 var riktad mot dörren, så blev förhållan-
 det omvänt.] På sylvesteraftonen brukade
 byns ungdom församlas i någon gård, då
 sk. "löpning" företogs, d. v. s. bly och lemn

a Sammansmåltes i en för ändamålet avsedd
 sked, och sedan hälltes den smälta blaut-
 ningen helt hastigt ned i ett karl med
 kall vatten. Den smälta massan antog
 vid arkylningen de mest fantastiska
 former, och av formen liväl som av fär-
 gen kunde man sedan draga slutsatser
 om hvaras livst skulle gestalta sig för var
 och en i en kommande framtid. På ny-
 årsmorgonen skulle all ungdom fara till kyr-
 kan, under det att de gamla då vanligen
 stannade hemma.]

Vid tjugondag ansågs julen vara
 slut, och då förlärdes alla resterna av
 den mat och dryck, som funnos kvar sedan
 jul- och nyårshelg varit firade, och till sist
 förlor man en åklur. efter haist, för att,
 som det sådes, "föra julen ut."